

Učiteljski Tovarš.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega meseca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj IX.

V Ljubljani 15. januarja 1869.

List 2.

UPANJE.

Natora vesoljna zdaj v spanji počiva,
Zgubila zelenje sta gora in log,
Za tamne oblake se solnce nam skriva,
Z meglami napolnjen ves zračni je krog.
Ne čuješ več tiča, ne vgladaš cvetice,
Veselje ljubó je zbežalo od nas,
Ko mogel, pomládi bi dat, perutníce,
Da hitro prinesla bi cvetja nam kras!

Pa prazne, oj prazne so želje goreče,
In dalje ne bodem vas v sercu gojíl,
Al' mar izdihljaji mi rože cvetéce
Prinesejo spet, da je v vénce bom vil?
Jaz z upanjem zvestim bom čakal pomládi,
Takrat, kar želim, izpolnilo se bo,
Natergal bom rož na cveteči livadi,
Ter ž njimi vesel si okitil glavó.

Oj upanje sladko, ti zvezda nebeška,
Ki siješ v življenje mi revnega noč,
Ti lajšaš bremena nadlog mi pretežka,
Ki dalječ presegajo slabo mi moč,
Duhá mi potertega ti povzdiguješ,
Ki tukaj na zemlji moré ga skerbí,
K početjem preslavnim me ti navdihuješ,
K njih srečnem' izidu pomoreš mi ti!

Nikdar mi zatorej, oj zvezda, ne ugasni,
Prijazno me zmiraj na zemlji spremljuj,
Ti lica otožna mi vsikdar razjasni,
In s sladko tolažbo sercé napolnuj!

Prepéval potem bom jaz pésmi vesele
 V prelepo zahvalo le tebi na čast,
 V njih tožbe ne bodo nobene se pele,
 Ker boste rodíli je ráдост in slast!

J. Cimperman.

Samodjavnost.

Učitelj naj ima pri podučevanju in sploh pri odgoji pred očmi naj višjo stopnjo vsega razvitka — samodjavnost, to je, prelepa dušna moč, ktera človeka priganja, da povsod napreduje in samostalno izvršuje svoje namene. Samodjavnost je človeku že prirojena, in se pokaže že pri detetu; vendar, ako je odgojnik prav ne budi in ne oživlja, rada zastaja in se še celó na napačno stran nagne. Otrok se mora napeljevati in navaditi, da sam premišluje, kaj je prav, kaj ne, kaj je v dosEGO tega ali unega namena potrebno, kaj je temu ali unemu namenu nasproti. Bolj ko se mlad človek privadi, da sklepa in dela brez vnanjega vpliva, bolj se v duhu povzdiguje in oprostuje. Človek ni za to na svetu, da bi samo terpel in težave prenašal, temuč naj več za to, da vselej pravo hoče, si izvoli in dela. Samodjavnost pa se začinja s tim, da je otrok občutljiv za to in uno. Učitelj naj prvič opazuje otroke, koliko in za kaj je kateri občutljiv, in naj potem lepe občutke živi in previdno goji; otroke, ki so bolj neobčutljivi in nekako merzli za to ali pa uno, naj pa primerno napeljuje, da so bolj občutljivi in sprejemljivi za vse, kar vidijo in se godi okoli njih. Pri tem pa naj učitelj tudi gleda na telesne zmožnosti svojih učencev, ker velikrat tudi telesne moči zadržujejo otroka, da je neobčutljiv. Vse obnašanje zdravega otroka je odgojniku prava šola mladega življenja. Kako živo in gibčino je pri otroku vse, kar vidi in misli, kar občuti, hoče in dela! Kako pridni in delalni so zdravi otroci od jutra do večera, in kako je v njih vse polno življenja! Vse te lepe lastnosti naj ima učitelj vedno pred očmi in naj jih neprenehoma živi, povikšuje in pametno vodi, da se vedno bolj vterjujejo in da je otrok vedno bolj sam svoj gospodar. Že stari so imenovali mojstra odgojnika tistega, ki je mladost znal napeljevati, da je bila samodjavna; sedanji čas potrebujemo pa še te lepe moči vedno več, ker vse hrepeni po svobodnem duhu, kateri pa se rodi edino le v pravi samodjavni omiki.

Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

J. Kako pa se deli to gorovje?

O. Deli se:

a. Na severo-vzhod je sterma logaška planote, ktero obrobjuje teržaska železnica, ljubljanski verh 2168', cirkniška planota se spušča z dvojno versto v glasovito dolino enacega imena; tú ima Bločak nad Studencem 3283', vas Slemje 2485', vas Obloke 2114'; na ložki planoti (ki je še viša) ima Slivnica 3523', Javornik 4006'.

b. Na severji je rakitniška planota, od logaške jo loči globoka struga borovnišice in od mokriške pa Ižica, sterma kljukasti Krim, viden daleč od ravnine, je 3498' visok, vasi Planinica in Rakitna imate 2520' pa 1741' visokosti. V turjaških gorah, ktere deli globoki žleb potoka Borovnišice na dve gozdnati planoti polni jam, spenja se Mokrec do 3337', cerkev sv. Primoža do 2661', grad Turjak sam pa do 1706, nadmorske visokosti.

c. Ribniška planota, ktera opasuje na zahod ribniško dolino in ložke čez 2 milji dolge dole. Ta planota je na sever mnogoverstno pretergana. Ostri verh ima 3552' visokosti; na vzhod pa opasuje ribniško dolino Mala gora ali lipovško berdo. Verhovček ima tú 2802', na južnem (nad Kovlerji) 3016', na Černem verhu 3032', sv. Ana 3045' visokosti.

d. Za lipovškim berdom leži vštricema 1½ dolga in rodovita dobrepoljska kotlina, nad ktero se razprostira na vzhod prostrana (1½ milje široka in 2 dolga), da si primeroma samo 1400' visoka; povsod obdelana tisovska planota, stojé s stermimi stenami nad dolino zgornje Kerke. Naj višji kraj tega predela, verh Mačkovec nad zgornjo Kerko, ima 2238'. Dobrepolje odpira se proti Turjaku po poprečni dolini Rašice, v kateri stojé Ponikve 1508' in ponor Rašice vode 1389'.

e. Kočevsko polje ali kotlovino obrobjuje na vzhod 3 milje dolgo in primeroma 1 miljo široko višavje Roga (Hornwald). Naj višji kraj, gozdnati Rog na sredi, ima 3578'.

f. Nad Kočevjem vzdiguje se na zahod planota kočevska, ktera se derži na severji ribniške. (Sedlo med Slovensko vasjo in Gerčarico je 2691' visoko.)

g. Zopet proti zahodu je suho polje goteniško, ktero loči goteniško berdo od druge više pa ravno tako suhe in ve-

like kotline travske (Trava 9411'); nad poslednjo pa se začnejo zahodno skalnate stene ložke planote (Snežnik 4006').

h. Obe te kotlini s kočevsko vred vzdigujete se polagoma proti jugu k reki Kolpi. Banjaloka 1826'. Izvor Čubranke je 1720' visoko. Kolpa teče pri Srobotniku 817', pri Dolu pod Poljano 685' nad morjem.

III. Notranjsko je pravi kraški svet; obsega pa 24□milj. Lega teh gorá derži na jugo-vzhod proti jugo-zahodu. Po novem na vzhod deržečem povzdigu, ki je tedaj poprejšno mer ali pot križal, nastale so valovite gube in podolžne do tedaj pravilne doline, ter so bile spremenjene v kotline, rupe, na viših planotah so se pa vderla pogosto korita ali kadunjaste doline različne globokosti in podobe. Na podnožji teh gorá nahajajo se povsod verstama doline, deržeče na jugo-vzhod, ki jih opasujejo na eni ali na obeh podolžnih straneh skalnati in sterminski herbtli iz numulitnih apnencev, kakor jih tudi navprek zapirajo. Poznejši, navpik deržeči potresi, napravili so one mnoge livkaste, globoke jame (brezna), ki so polne starših in mlajših naplavin in se tako vidijo v starih planotah in dolinah po vsem Krasu, zlasti pa po Dolenskem. Ti potresi so tudi zvekšali in pomnožili stare predore špilje, preduhe prehode in jame, ki so pravo čudo teh krajev. Ker so skale po vrhah in herbti, razpadale in se je gozd izsekal, so postale te gore tako kamenite in grobljaste; tam, kjer skladi na dan stopajo, se vidijo po vzhodnem naklonu ostre skrivljene prisecline; na vzhodni in jugo-zahodni strani se pa razgrinja ogromno skalovje, grobljevina in razmet, razsejano tudi po spodnjih planotah in celó po dolinah, tako da je v njih krajih viditi kakor puščava, kjer je malo rodovitnih tla. Omenjene lastnosti teh gorskih tla so tudi krive temu, da so planote in tudi nekatere doline sploh suhe in da je toliko jamskih potočkov, jezer in vrečev. Samo tam, kjer stopajo na dan apnenci v stiku s peščenci in laporji in sicer v pravilni legi, deržeči na zahod privirajo v kadunjah in dolinah studenci po kladih peščencev na beli dan. Tako se izcejajo celi predzemeljski potočki, cele reke v zaperte doline, kjer nemogoč odtekat iz njih ali napravljajo občasna jezera ali pa se zopet izgublja v nove prepade med peščenci, in povračajo se v drugi ali tretji dolini deržeči v eno mer na dan in po dolgem blojenji združijo se z večimi rekami, ali pa zginejo za vselej v podzemnih luknjah.

Razpada pa Notranjsko po posebnosti tal na več predelov :

1. Ložka, cirkniška in planinska dolina (planinski logi) ločijo kraško tvorbo od jurske in triasne v Suhi Krajini.

a) Najjužniša, ložka dolina. Potok Oberh, izvira iz jam 1838' in izgublja se v ponikve 1723' jo preteka.

b) Za poprečnim čez 3457' vis. berdom razprostira se na zahod cirkniška dolina s slavnim cirkniškim jezerom; toda močvirna je; vse naselbine so na višem nje robu. Preteka jo z nekoliko pritoki potok Oberh, ki se na severo-zahod v malem pa globokem dolu Št. kocijanskem (Št. Kocijan 1314') pod imenom Rakek zopet prikazuje in po večkrat izgublja.

2. Planinska dolina, ktero preteka reka Unec, ločena je od cirkniške po pogričji; sama pa je obdelana in logata. Na severji jo zopet pogričje, srednje visokosti 1450', zapira; tu je prehod za ljubljansko cesto in železnico; na severni strani tega pogričja so polhovgraški hribi po ozki soteski od ljubljanskega verha. Vzhodni kraj te planote podeljuje dolinama, ložki in cirkniški, velikolepno podobo; na zahod se pa vidijo sivkaste in slemenite rebri in goli verhunci viših verhov v kraških planotah.

J. Velikrat sem že slišal od Krasa in od njegovih pustih gorá; razložite mi, prosim, kateri kraji spadajo prav za prav h Krasu?

O. Kraške planote začenjajo se na severo-zahodu z goro Hrušico. Ta gora je med Logatcem in Vipavo. Na sever jo loči viša dolina Bele od idrijskih gorá, na severo-vzhodu razgrinja se pogričje postonjsko; na jug se pa spušča v doljno kotlino rek Nanosice in Pivke. Nanos je 4323' visok, na sami Hrušici ima Pille 2346' visokosti. Za postonjskim pogričjem vzdigajo se zopet griči primeroma 2500' in ti se imenujejo Pivka, ktera se razprostira 2 milji na široko in 4½ milje na dolgo proti jugo-vzhodu zavzema 6□ milj in dosega v skupku nad cirkniškim jezerom 4006' visokosti.

Nad južnimi koriti in ravninami pivške planote vzdiguje se na samih deželnih mejah do 1500—2500' ozirne visokosti sicer malo (samo 2½ milje obsegajoče) toda daleč vidno pogorje ložkega Snežnika. Tudi to pogorje je prav za prav koritna prim. 3000' visoka planota; tu goli, tam travnoti stog pravega Snežnika ima 5682' visokosti.

V krilu ložkega Snežnika začenja se dolina deržeča od juga proti severju; derži pa poleg cele pivške planote, in se razgrinja široko pod samim Nanosom; imenuje se dolina po svoji glavni vodi ponikvarici Pivka (pivška dolina). Dolga je 5 ur, široka nad Postojno samo $\frac{1}{2}$ ure, niže pod Postojno, kjer se združi potok Nanosica z reko Pivko, pa tudi $1\frac{1}{2}$ ure. Med Zagorjem in Radovo-vasjo je dolina samo nekoliko sežnjev široka, in po tej soteski je tudi prehod iz više koritaste doline v pravo Pivko. Do Radohove vasi je Pivka suha in pusta; od ondud kaj versté se pa lepi logi z rodovitnimi njivami in iz med njih molé tu pa tam obrastle kepe in gole apnenčne skale, med katerimi nosi ta ali una lepo cerkvico ali kapelico. Dolinski žleb je primeroma 1600' visok in najvišji mesti v nji na vzhodu Postojna, Razderto na zahodu imate samo 1759 pa 1791' visokosti. Izvir reke Pivke pod Ternom 1646' in nje izliv v jamo postonjsko dela to dolino posebno glasovito.

J. Kje pa je vipavska dolina, od koder pridejo tako zgodaj češnje in drugo sadje?

O. Sedlo pri Razdertem (1791') deli Pivko od doline reke Vipave. Ta globoka dolina, št. Vid 490', Vipava ali Ipava 239' je na svojem gorenjem kraji po pravem pogričje, a še le nad Ipavo začenjajo tolsta alluvialna tla, ki delajo, da je pod milim skoro italiskim nebom ta dolina najblaži kraj na Kranjskem. Na vzhodu obdajajo to dolino sterne stene Nanosa in Hrušice, na zahodu pa herbti, ki zasegajo tudi navznoter v dolino 1000—1200' ter zakrivajo zadnje strani teržaškega Krasa; to podeljuje tej dolini neko posebno prirodno ljubkost in mičnost.

(Dalje prih.)

Stari in mladi Slovenec.

Krêvati.

O. Quiescere, habitare.

S. Nsl. okrêmati convalescere, pišete cf. kremy-ene; navadno se čuje o k r e v a t i, bulg. krevam se surgo, čes. okřatíá-vati refici. Pa ne nam. okrepvati, kakor okrepniti, okreniti indurescere, skrepeniti rigere, krêpü stsl. firmus, fortis, proprie rigidus, durus.

Krenati.

O. Krena-eši (kretn-) deflectere, kretati flectere; křatiti se torqueri, křatŭ tortus, immitis; křačina cholera cf. scr. krunč curvari.

S. Nsl. kreniti gubernare, ukrniti; krenuti se movere modice, razkreniti noge; kretati, nevkreten firmus; iz křatŭ je krotovica, křtovica gedrehtes garn, schlinge; křoto, křuto valde, croat. křut durus, rigidus, crudelis.

Kuditi.

O. Vituperare, accusare, corrumpere cf. lit. let. skaud dolere et scr. kud; croat. serb. kuditi spernere; kuditelj qui vituperat.

S. Jeli v zvezi stsl. kuditi in kujati murmurare; ne kujaj mi da mihi veniam, nsl. kujati se aemulari (schmol-len); kujanije superbia, recte murmuratio, kujba zelotypia rad. ku et suff. iba?

O. Se vé da.

Kupŭ.

O. Kupŭ a) proprie cumulus ahd. hŭfo, hauf, simul; b) emtio, mercatura.

S. Znamenivo je, da pišete α) na kupŭ p. sŭzvati ljudi, v ŭ kupŭ sŭbrati se, žiti, sêdêti, na v kupŭ, vŭ kupê sêsti; kupŭno simul p. rasti, si otroky; β) kupŭ, pa tudi kupija, kuplja mercatura, merx, emtio, serb. kupnja, kupenica fundus emtus nsl. kupnica ager emtus, kupilo, kupilno, kupilište forum; kupčij, kupččina mercator, kupččstvo mercatura, negotium.

Kurŭ.

O. Kurŭ gallus, kura, kurica gallina, kure-rete pullus gallinaceus.

S. Iz scr. kur sonare, nsl. peti, petelin; in ker rabim kuretina, kurnik, kura, zakaj bi ne tudi kurŭm!

Kyvati.

O. Kyvaja-vaješi movere caput na pr. glavami, glavu, si caremŭ consentire cf. gr. κνπτειν; stsl. kyti, serb. kinuti scr. ku ire; kvati-aja-ješi.

S. Nsl. nekđaj tudi kivati, sedaj navadno kimati movere caput, annuere.

Kydati.

S. Nsl. ki d a ti iacere, eiicere na pr. gnoj, sneg.

O. Stsl. tudi blasphemare p. imena, slovesa z laja k o m u kydati; cf. kinati se nasci rad. kyd.

Kypü.

O. Imago : kipom moimü ego ipse, u svoiemü kipu.

S. Nsl. serb. kip magy. kęp: de kapï cogitandum non est. Tega ne umém. Kapï stsl. imago p. obrazy tvore i kapi, vi božiju kapï stvorivü človêka; statua, idolum, theca, vagina, talentum; kapište delubrum, statua, sculptile; cf. alb. kęp lapides caedo goth. skapjan; pa ne stsl. kypêti salire, kypênije bullitio na pr. plammenoe kypenije?

Kyta.

O. I k i t a ramus, kytüka corymbus.

S. Nsl. fasciculus, ramus, nervus, cartilago, žilnata kita lacertus, rus. dial. kita ligamen; serb. kititi ornare, in od tod menda stsl. kyčiti, — se inflare, bulg. kiti, kiči ornare; kyčenje superbia, kyčivü superbus, kyčije fastus. Vi primerjate s kyka, kyčika coma nsl. kečka. Ker pravite: de scr. k a k superbire non videtur cogitandum; se morda vjema k i t a s k i t i t i, kičiti, in kinč je nam. kič, kičije t. j. lepotičeje, okrasje, kakor krinka nam. krika iz kriti, ne pa iz magy. kinč!

Kašta.

O. K a š t a - i c a - e r i c a σκηπί tentorium, nidus, tugurium καλύβη, kaštīnikü, kaštevatī — štuja — ješi in tentorio habitare cf. bulg. kŭta servare et kaťu angulus, kaťci i koťci mansiuncula, nidus.

S. Hrov. je kuča nsl. koča-ica, kočar-ica-riti; bulg. je küštŭ, kŭta servare, in nsl. morebiti kaščā, kašta (Getreidekammer — Kasten) naravnost iz stsl. kašta, ne pa iz nem. Kasten.

L.

Lagvica.

O. Nekaka sklenica, stsl. poculum, λάγηνος, lagena, laguncula.

S. Če se tudi vjema z gerško-latinsko, vendar je občna že, da jo smem rabiti i nsl. lagev, lagva, lagvica.

Lagoditi.

O. Convenire, adulari, se dare na pr. ni pitiju ni édeniju ne lagodite; lagodinũ conveniens, congruens, moderatus; optimus.

S. Tako se reče lahko tudi nsl. lagodna kazen, muka, vlaga, toplota, zima, lagodna paliha piča t. j. primerna pa nezmerna ali preobila.

O. Lagodino i lagojno convenienter; česk. je lahoditi adulari, lahoda comitas.

S. Nsl. pa, pravite, je lagoda, lagota petulantia, lagoden petulans, in celo infirmus, kakor hrov. serb. nelagodan, nelagodstvo languor. Jeli korenika lag-leg, lahek-lehek, lahoten? Murko ima lagoden t. j. brez vrednosti. Lagoj, pišete Vi, nsl. malus: lagoje drevo; kar jaz vem, je lagoj krik, vpitje p. lagoj gnati, večati ali kričati.

Ladinũ.

O. Orestũ i Piladu ladna bysta i tēlomĩ i mudrostiju; ladinũ aequalis, ladino, ladinovati consentire; rus. je ladũ concentus.

S. Polj. in česk. pa ordo (bez ladu a skladu); morebiti je ladinũ nam. vladen (cf. ladati in vladati) to kar vrũstĩnũ aequalis, coaevus.

Lajna.

O. Lajna n. pl. latera, ilova —, zdanije lajno laterum confectio; stercus.

S. V drugem pomenu je nsl. lajno n. sg., lejno; lajnje schleimige excremente; gr. κοπρώνυμος je stsl. lajnoimenitũ! Smel bi rabiti lajno tudi v stsl. prvem pomenu nam. opeka, cegel.

Lakati.

O. I alũkati esurire, ieiunare; abstinere, lačiba i alũčiba fames, lakota i alũkota, alkateľ-nica itd.; lakomiti se cupere (cum dat. rei).

S. V drugi obliki je stsl. prav navadna, nsl. pa meni neznana. Jaz pišem lakomen, lakota in lakot, lakomnost, pa čem pisati tudi po Vaše lakom cupidus, avarus, gulosis, lačba, lakomost, lakomstvo, lakotec in lakotnik, lakotnija, lakomica (liv, lijak) itd.

Lani.

O. Lani anno praeterito, otũ loni, čes. polj. loni.

S. Lani in vlani, lansko leto, lanina t. j. lanske reči. Veseli me, da se čita že stsl. lani, ker sem bal se, da je tujka (l'anno).

Lančuhū.

O. Lancuh je tudi poljski catena, cf. mhd. lanne.

S. Nsl. lanec, verste, čerte lančnice, serb. lanac t. j. veriga.

Laska.

O. Adulatio p. grozoju i laskoju; laskavū-vīci-ateli, laskanje blanditiae, laskati kogo, — se komu.

S. Sicer ne pravite, da je tudi novoslovenska; ali ker jo pišejo slovanski knjižniki sploh, jo bodem pisaril i jaz, sej je laske in laskavosti tolikanj na svetu! Znameniva je čes. laskomina, kar nsl. serb. skomina ali stsl. oskomina stupor dentium.

P a š n i k.

Učitelj, bodi v šoli odkritoserčen! Če hočeš, da bode tvoja beseda pri učencih kaj veljala, kaži se učencem vedno popolnoma odkritega. Učenci ne smejo nikoli misliti, da učitelj drugače govori kakor misli. Kar koli tedaj govoriš, naj bo gola resnica, in če včas ne smeš povedati resnice, raji molči ali se vprašanj radovednih učencev ogibaj. Prav nespametno delajo tisti starši in učitelji, ki otrokom o kakih rečeh nepravo pripovedujejo, n. pr. da po hudobne otroke pride iz pekla parkelj, da jih vzame, da pride sveti Nikolaj iz nebes in otrokom deli darove i. t. d. Otrok kmali kmali sam sprevidi ali od drugih zvé, da so to prazne reči, in potem tudi ne verjame še več drugega, kar mora verjeti.

Učitelj, bodi v šoli dosleden! Kar enkrat tirjaš to tirjaj tudi drugo; otroci kaj hitro zapazijo, če si omahljiv, da delaš danes tako, jutro drugače, in si po pravici mislijo: „Zakaj smemo to pa uno včas storiti, včas pa ne?“

Učitelj, ne muči učencev po nepotrebnem! Vselej, kedar se učenci morajo učiti kaj, kar še nerazumejo, prizadevlje jim to veliko praznega truda. Nikar tedaj učencem nikoli ne nalagaj kakega uka, ki jim ga še nisi dobro in vsestransko razložil, da ga popolnoma razumejo. Kar koli se mora učenec iz glave učiti, mora popred razumeti.

To pravilo naj si dobro vtisnejo v glavo vsi tisti učitelji, ki učé tuje jezike. Suho in prazno učenje iz glave ugonobi razum in dobra čutila. Večkrat se sliši tožba: „Ta in uni otrok je že v naj prvih letih prav lepo znal govoriti (deklamovati) mnogo pesem in učenih govorov, sedaj ko je večji, pa nima do takih lepih reči prav nič življenja in veselja“. Življenje in veselje do lepoznanstva ste mu zaterli ravno takrat, ko ste ga mučili s takimi rečmi, ki jih ni razumel, in se jih je mogel vendar učiti.

Koristne stvari.

Zrak je težak.

Da je zrak težak, marsikdo vé, ali kako zeló je težak ne vé vsak. Učeni so izštevilili, da je zrak, ki pritiska na prostor 15□', 32.000 funtov težak. Ker popolnoma izraščén človek potrebuje toliko, to je, 15□', mora tedaj vsaki dan in vsako uro, bodi si na kopnem ali na vodi tako težo, to je 32.000 funtov, nositi. Marsikdo bo rekel, da pod tako težo se mora človek zgruditi; se vé da bi človek ne mogel take teže nositi, ko bi jo imel samo na herbtu, — ali tù se mora misliti, da je zrakova teža popolnoma razdeljena in da na vse strani, zunaj in znotraj, enako pritiska, kar stori, da te teže človek ne čuti. Zrak pa ni po vseh krajih in v vseh deželah enako težak; le po ravnih deželah ima zrak zgoraj imenovano težo; nižjiko je kak kraj, težji je zrak, in višji ko je kraj, lahkeji je zrak. Od tod tudi pride, da tisti ljudje, ki živé po hribih in gorah, se nekako slabo počutijo, ko se preselijo v nižave, ker je zrak tù bolj težak, kakor v višjih krajih. Nekteri terdijo celó, da to dela silno željo po domu, da je človeku neizrečeno dolgi čas po domu.

Književstvo.

Dobri učilni pomočki. Večkrat poprašuje kdo po knjigi, ki bi po domače obdelovala zemljepisje avstrijskega cesarstva. Ta gotovo ne vé, da imamo prav izverstno delo te verste, ki je že 1861. l. prišlo na svetlo v c. k. zalogi šolskih knjig, in se imenuje: „Kratek popis cesarstva avstrijskega sploh in njegovih dežel posebej. Za niže gimnazije in više realne šole sestavil L u d o v i k v i t e z

Heufler, poslovenil M. Cigale na Dunaju“. Ta zelo obširna šolska knjiga je prav važna tudi za ljudsko, posebno za nedeljsko šolo večjih učencev, pa je tudi prav potrebna pomočna knjiga vsakemu ljudskemu učitelju sploh. V njej najdeš v lepem slovenskem jeziku mnogo mnogo, česar ti je treba pri splošnem rečnem podučevanju. Pri vsaki deželi je prav jedernato popisana lega in velikost, različni viši in nižji kraji, morja, jezera, podnebje, rastlinje in živalstvo, prebivalci, narodnost, vera, kmetijstvo, rudarstvo, fabrike, železne ceste in vodne poti, ceste po suhem, kupčija, šole, ime in gerb, razdelitev, posamni kraji in vse bolj važne in znamenite stvari itd. Zares, premalo je znana še ta koristna knjiga. Veljá vezana 85 kr.

Enako važen za ljudske šole je tudi: „Botanischer Atlas in fünf Blättern“, ki obsega mnogo bolj navadnih, prav na tanko narisanih in pobarvanih podob iz rastlinstva. V imeniku so imena pisana v nemškem, laškem, poljskem, češkem, ruteniškem, hrovaškem, serbskem, slovenskem, oger-skem in v romanskem jeziku. Ako se ti veliki listi (na velikej poli) denejo v rom ali oklep pod steklo in se obesijo na stene v šoli, je to kaj lep in tudi prav koristen učilen pomoček pri razkladanji berilnih vaj i. t. d. Tudi ta „atlas“ se dobí v c. k. zalogi šolskih knjig na Dunaju, in veljá lepo pobarvan le 1 gold. 26 kr.

Tudi za g. g. katehete ima c. k. zaloga šolskih knjig lep pomoček pri podučevanju, in sicer: „Razlaganje keršansko katoliškiga naukav podobah za šolo, cerkev in dom“. Spisal Bernard Galura, knezoškof briksenski. Ta iztis ima v sebi 60 prav lepih podob s slovenskimi napisi, zizreki iz sv. pisma, s primernim kratkim razlaganjem. Te podobe so prav pripravne pri podučevanju v keršanskem nauku, pa tudi lepi spominki in lepa darilca za pridno mladino. Vsaka podoba posebej veljá 2 kr., sto podob na izbero 1 gold. 40 kr.; vseh 60 87 kr., vezan iztis pa 1 gold. 5 kr.

Šolske stvari.

Iz slovnice. Prislov. 1. Odgovori te la vprašanja: Kje je Bog? Kam se megla vzdiguje? Kod straši? Kdaj drevesa cvetó? Kdaj listje rumení? Kdaj moliš čez dan? Kolikrat treši na zemljo?

Doklè bo naša duša živela? Koliko blagá bo človek sabo na uni svet nesel? Kako teče železni hlapon? Kako so tergovci prodajali? Zakaj kmet seje?

2. Poišči tù prislove, povej, na ktero vprašanje se odgovarjajo, kateri so terdivni, nikavni in dvomljivi!

Mnogo ljudi je na svetu, malo jih je zeló pobožnih. Tù sejemo tamkaj bomo želi. Vedno moramo iti naprej, ne nazaj. Koder koli solnce sije, prijaznost klije. Zjutraj lahko delamo. Gotovo da! Tù nas kmalu vse mine; preveč navezujemo serce na posvetne reči. Veliko imaš še kterikrat, a dosti nikoli. Menda misliš večno živeti! More biti, da bodeš mogel vse kmalu zapustiti.

Iz spisja. Jelen in jazbec. Jelen, ki je že prehodil mnogo, deželà in se radoval po zelenih tratah in poljanah, po senčnatih livadah in goščavah, dobí neki dan na poti jazbeca, ki je živel v prav pustem kraju, v tamni luknji, ter ga zaničuje rekoč: »Kako li moreš živeti v tej puščavi in v tej tamni luknji? ali si pamet zgubil, ali kali?« Jazbec mu odgovori: »Reci, kar hočeš in zaničuj mene in moje stanovanje, kakor ti je drago; moje prebivališče mi je zeló in mnogo ljubše, kakor tvoje poljane in trate, livade in goščave, zakaj, ta kraj je moja domovina.« —

Dopisi in novice.

Iz Amerike. Iz Krow-Winga 15. dec. 1868. — Moj ljubi prijatelj Andrej! Pošiljam vam naj lepša voščila za novo leto, ktera bodem tudi pri sv. altarji za vas ponavljal. Kot mali dar vam pošljem 9 listov našega dobrega nemškega časnika: „Der Wanderer“, v katerem bodele dobili marsiktero drobtinico za svoj težavni stan. Pretečeno poletje sem bil bolehen, in sem bil tudi večkrat v smertni nevarnosti na svojem potovanji. Trikrat sem padel v vodo, in sem se otel s plavanjem. Vse mijsionske reči so se mi naj več uničile, le samo lepe mašne bukve so ostale suhe tako, da sem mogel koj opravljati svoja duhovna opravila. Moj škof so me hotli vzeti k sebi, da bi pri njih počival, toda prosil sem jih, da naj me spomladi še pusté v misijon. Pa glejte, predvčerajšnjim sem dobil po vladinem opravniku prečudno ponudbo: ali bi prevzel indijanske šole pri naših „Otchipweg“ za 2000 dol. t. j. 4000 gold. letnega plačila. Pa tudi nekemu protestantovskemu učeniku je ravno ta ponudba dana. Oba sva prevzela to službo in sicer s tím pristavkom: kdor bo v teh letih več prida storil, ta bo obderžal to plačilo. Sedaj pa je treba, da si zavihava rokave in da se poskušava, kdo bode več storil. Kako se bode ta poskušnja izpeljala, vam bodem že pisal. Hvala Bogu, sedaj sem zopet prav zdrav, odkar sem stopil v 84. leto svoje starosti. Vsem svojim prijateljem, znancem in dobrotnikom se priporočam, posebno pa vam, in sem

vaš prijatelj

Franc Pirc,
apost. misijonar.

Iz Dunaja. Da bi se v ljudski in srednji šoli nemško pravopisje vredilo in za terdno vstanovilo, je ministerstvo za bogočastje

in poduk sklenilo, da naj se o tem posvetuje, in sicer na podlagi natisnjene načerta: „Zur Verständigung in der deutschen Rechtschreibung“, kakor ga je spisal profesor K. J. Schröer na Dunaju. To posvetovanje bode 27. t. m. Posvetovali se bodo: od učiteljskega društva za ljudske šole in od učiteljskega društva za srednje šole en družabnik, potem vodja pedagogiuma dr. Dittes in učitelj v. c. k. šoli za izobraževanje učiteljev pri sv. Ani g. R. Niedergesäss. — Prav bi bilo, da bi ti možje kaj pripravnega ukrenili, da bi ne bilo toliko vodil za pravopisje, kolikor je jezikoslovcev učiteljev. Tudi o drugih jezikih mnogojezične Avstrije naj bi se odkazale stalne slov-nice in pravopisne oblike, po katerih naj bi se šole zedinovale.

Iz Gradca. Štirski deželni zbor je odločil, da naj se že prihodnje šolsko leto začnejo gospodarske meščanske učilnice (landschaftliche Bürgerschulen).

Iz Celja. Zavaljo nekega posebnega prigodka o združenih učiteljevi, cerkvenikovi in orglarjevi službi je slavno ministerstvo bogočastja in poduka določilo, da se spozná, da je sestava cerkvenikove in orglarjeve službe notranja cerkvena zadeva in da po postavi 25. maja preteč. l. obe, cerkev in šola, o tem lahko delate, da se imenovani službi ločite od šolske službe, in da bode to naloga, ktera se bo pri preuredbah šolstva kmalu vsestransko reševala. Do sedaj pa se še o tem ni nič preuredilo. Po §. 168. pol. šolskih uredbe ima tedaj postavni učitelj pravico do dohodkov, ki so združeni s cerkvenikovo in orglarjevo službo, in šolske gosposke mu morajo varovati te pravice. Izjemno bi se smelo ravnati le tam, kjer bi postavljeni učitelj ne bil zmožen, da bi opravljal cerkveno ali orglarjevo službo.

Iz Predoselj nad Kranjem. Pri nas smo prav veselo začeli novo leto. 2. t. m. pridejo naš ljubljani gospod fajmošter v šolo in povedo veselo novico, da so se blagi dobrotnik, blagorodni gospod baron A. Zois, tudi letos lepo spominjali pridnih učencev in učenk, ter jim poslali nekaj za novo leto. Zeló so bili veseli šolarčki, ko se jim je delilo. V dopoldanski šoli, kjer je 92 učencev in učenk, je dobilo 6 dečkov in 6 deklic vsaki po en lep nov tolarček in eno novo „Pratiko“ za leto 1869. Ravno tako je tudi v popoldanski šoli, v kateri je 80 učencev in učenk, dobilo 6 dečkov in 6 deklic toliko darila. Ne more se povedati, kako veseli so bili obdarovani otročiči, pa tudi mi vsi, ki smo bili priča tolike sreče. Enoglasno: „Bog plačaj!“ je donelo po napolnjeni šoli. Bog poverni blagemu dobrotniku stoterno, kar storé dobrega verli šolski mladini! Taka spodbuda veliko pripomore, da otroci raji hodijo v šolo in da se pridno učé in lepo vedejo. Bog daj vsaki šoli kaj takih dobrotnikov!

Jan. Sajé.

Iz selske doline. Ljubi „Tovars!“ Praviš, da si srečno preživel svoj osmi tečaj, akoravno ti je že tu pa tam profila huda nevarnost. Ako si do sedaj srečno preživel svoja leta, smeš upati, da boš za naprej še toliko lažje shajal, ker lahko se nadjaš, da ti ne bo manjkalo niti naročnikov, niti podpornikov*). Očitno ti priznavam, da

*) Kdor skuša, ta vé; upamo vendar vse dobro.

si mi iz med vseh slovenskih časnikov naj ljubši, in te vselej prav težko pričakujem. Ljubi bratje! ne prezirajmo svojega „Tovarša!“ — Več učiteljev je že reklo, da bi radi imeli v „Tovaršu“ več napevov; „Tovarš“ pa pravi, da ima za zamudni, tedaj dragi notni tisk še premalo materialne podpore. Jaz menim, da naj bi „Tovarš“ veljal za celo leto 3 gold.; mislim, da bi zavoljo 50 kr. vendar nihče ne zapustil svojega edinega šolskega lista*). Vsak orglavec ima rad lepe napeve in če jih mora kupovati, kmalu izdaje veliko za nje. Naj bi se o tem še kdo drugi oglasil. Z Bogom! *M. Kovšca.*

Iz pod Krima. Imamo že novi „Abecednik“ v šoli. Po pravici smemo reči, da smo s tim novim Abecednikom naredili velik korak pri naših začetnih šolah. Hvala vsem, ki so pripomogli, da smo dobili toliko lepo in primerno šolsko knjižico! — 2. dan t. m. zvečer ob 6. uri se je pri nas dvakrat precej zelo potreslo; prvi potres je bil kake 3, drugi pa 2 sekundi.^o *Uranič.*

Iz Ljubljane. Dunajski listi prinašajo načert postave za ljudske šole. (Govorili smo od tega v 21. listu preteč. l. po dunajskem listu „Volksschule“). Dasiravno še ta postava ni poterjena in bo še dosti kotov prehodila, preden bo poterjena, bere se ji vendar na čelu, da ni drugačna od šolskih postav začemsi od šolske postave 25. maja pret. l. in da je ravno iz tega stališča dosledna. Ni drugače tudi, kar se tiče materinega jezika, kajti §. 6. pravi, da o učnem jeziku in o poduku v drugem deželnem jeziku določuje po zaslišanji tistih, kateri šolo vzdržujejo, med mejami zakonov deželna šolska oblastnija.

Kar se pa tiče plače učiteljev, za to bodo pa skerbele, kakor dosihmal, srenje, — le izvenredno dežela ali država.

— Vsi domači casopisi to leto zopet izhajajo, — „Triglav“ pa še po dvakrat na teden. Tudi „Slovenski Glasnik“ bode prišel v Mariboru zopet na svetlo. Vreduje ga g. Jurčič. V Celovcu izhaja tudi nov katoliško-političen list v nemškem jeziku pod naslovom: „Kärntner Blatt“, ki se tudi ozira na sosedne dežele.

— Družba sv. Mohora bode letos izdajala kratkočasni in podučni list za slovensko ljudstvo pod imenom: „Besednik“, ki bode veljal za celo leto 2 gold. 50 kr. za pol leta pa 1 gold. 30 kr. Pervi pomočnik pri vredovanju bode dobro znani g. A. Umek.

— Pravila za katoliško družbo je vlada poterdila, in udje se že sprejemajo. Namen te družbe je: oživljati katoliško zavednost, buditi čutstvo dolžnosti do cerkve, domovine in družine, pa tudi skazovati dela kerščanske ljubezni posebno s pospeševanjem kerščansko-katoliške odreje, s podpiranjem ubožnih in bolnikov in pa z bolšanjem zagrešenih.

*) Nevarno se nam zdi, da bi povikšali „Tovarševo“ ceno. Svetevali pa bi to le: Vsak verli učitelj naj bi po svoji moči pripomogel, da bi se „Tov.“ udomačil pri vseh slovenskih učiteljih in domoljubih, da bi imel saj polovico še toliko naročnikov, kakor jih ima sedaj, in njegova reč bode naterdem; prinašal bode napeve in o priliki tudi druge priloge, kakor post., p. o. vestice za mladino i. t. d. Delamo radi, a vendar ne v svojo zguho.

— Konjiški dekan, preč. gospod **J o ž e f R o z m a n** je razpisal 20 gold. darila temu, ki zloži naj bolj primeren napev za pesmico: „Prelep vertec vidim statí“. (Glej molitvine bukvice: „Družbine bukvice za dekleta!“) Napevi za to pesem naj se pošiljajo vredništvu „Zgodnje Danice“, ktero ga bode dalo v presojo. Napev naj bo vesel, vendar pobožen in ne pretežak, da ga bodo deklice pri svojih zborih skupaj, pa tudi po samem lahko pele.

Učiteljsko društvo na Kranjskem.

K učiteljskemu društvu so pristopili gg.: Marka Kovšca, učitelj v Selcih; Janez Pečar, nam. učitelj v Kostanjevici; Ivan Juvan, učitelj v glavni šoli v Črnomlju; Janez Vole, učitelj pri sv. Petru v Ljubljani; Janez Rozman, ravnatelj mestne glavne šole pri sv. Jakobu v Ljubljani; Janez Trojar, učitelj v blejskem Gradu; Matija Rant, učitelj v Gorjah; France Praprotnik, učitelj v Lescah; Juri Uranič, učitelj v Prešerji; Janez Sajč, učitelj v Predosljah; Janez Gorjanec, učitelj v glavni šoli v Škofjiloki; Janez Ažman, ravnatelj glavne šole v Kočevji; Ignaci Böhm, Lovro Dovžan, Januar Santner, France Cerar, vsi učitelji v glavni šoli v Kočevji; Valentin Pečnik, ravnatelj glavne deške šole v Škofjiloki; Janez Kogej, učitelj na Brezovici poleg Ljubljane; Karol Dermel, učitelj v glavni šoli v Postojni; Karol Heidrich, duhovni oskerbnik v pokornišnici na Gradu v Ljubljani.

Vabilo.

Še enkrat vljudno vabimo vse ljudske učitelje in druge šolske prijatelje na Kranjskem, da bi ne pomišljevali dolgo in kmali pristopili k učiteljskemu društvu vsi, ki še mislijo pristopiti, ker radi bi vstanovili učiteljsko knjižnjico, naročili šolske časopise, najeli društveno sobo i. t. d. Zjedinito se!

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofiji: Postavljeni in prestavljeni so g. g.: Jožef Čerin iz Komenda v Žire; Jožef Bozja, poterj. pripravnik, za podučitelja v Cerklje; France Stojec, učitelj v Kranjski gori, je za trdno postavljen.

Listnica. Č. g. R. R. v Br.: 1 gold. ste plačali. — G. J. B. v D.: „Tovarša“ nimamo celega. — G. J. A. v Br.: Nedvedovih pesem še ni na dan, morda za to, ker g. skladatelj boleha. — Č. g. J. V. v L.: Riharjevi napevi se dobivajo pri sestri ranjcega in veljajo vsi vkup 12 gold. — g. A. P. v L.: 50 kr. ste že popred plačali.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Tiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.